

*Halina Karaś*

(Uniwersytet Warszawski,

e-mail: h.a.karas@uw.edu.pl)

## **FREKWENCJA JAKO JEDEN Z WYZNACZNIKÓW ZRÓŻNICOWANIA POLSZCZYZNY NA LITWIE (NA PRZYKŁADZIE GWAR OKOLIC IGNALINA I JEZIOROSÓW)**

### **1. ROLA FREKWENCJI W BADANIACH LINGWISTYCZNYCH**

Frekwencja zjawisk językowych w określonych odmianach i wariantach polszczyzny to jeden z ważnych wyznaczników konstytuujących dany wariant języka. Natężenie pewnych cech lub – przeciwnie – ich mniejsza częstotliwość oraz nieco odmienna ich konfiguracja w stosunku do innych odmian może wyróżniać dany typ polszczyzny. Dlatego też w badaniach dialektologicznych i socjolingwistycznych od dawna stosowano metody ilościowe, które miały za zadanie ukazać to zróżnicowanie częstotliwości cech językowych.

Znaczenie frekwencji zjawisk językowych jako czynnika różnicującego polszczyznę północnokresową na Litwie zostanie omówione na przykładzie gwar polskich używanych w okolicach Ignalina i Jeziorosów. Teren ten, ciągnący się wąskim pasem wzdłuż granicy litewsko-białoruskiej i litewsko-łotewskiej, uznawany za trzeci zwarty obszar polskojęzyczny na Litwie, stanowi tylko część dawnej enklawy polskojęzycznej, obecnie rozdzielonej między trzy państwa: Litwę, Łotwę i Białoruś. W literaturze przedmiotu nazywa się go obszarem smołwieńskim [Turska 1939/1995], dyneburskim [Bednarczuk 2010], jeziorosko-ignalińskim lub pogranicza litewsko-łotewsko-białoruskiego [Karaś 2017]. Opis sytuacji językowej na obszarze ignalińskim i jezioroskim można znaleźć w moich wcześniejszych artykułach [Karaś 2004, 2009, 2013, 2013a], w odrębnej monografii [Karaś 2017] i w pracach innych badaczy [zob. np. Jankowiak 2016; Kardelis 2016; Rutkowska 2013, 2015], dlatego pominię te zagadnienia. Warto zasygnalizować, iż jest to jeden z najciekawszych i najtrudniejszych do zbadania obszarów językowych na Litwie, „mieszany kraj” według określenia informatorów, o dużej liczbie języków będących w kontakcie. Funkcjonują tu następujące języki i ich odmiany: gwary polskie, gwary litewskie, rosyjskie gwary staroobrzedowców oraz odmiany ogólne języka litewskiego i języka rosyjskiego.

Należy podkreślić, że metody ilościowe doceniono w badaniach pograniczy językowych. W środowisku językoznawczym utarła się – przykładowo – opinia, iż metoda ilościowa wprowadzona do dialektologii

przez Witolda Doroszewskiego już w okresie przedwojennym, sprawdza się najlepiej właśnie w badaniach pograniczy językowych i dialektalnych [Kupiszewski 2002, 70]. Z publikacji, w których w praktyce badawczej zastosowano opis frekwencyjny, warto przywołać – przykładowo – artykuł Elżbiety Smułkowej [1984/2002] o frekwencji tekstowej białoruskich typów akcentuacyjnych rzeczowników, studium Mirosława Jankowiaka [2009] o gwarach białoruskich na Łotwie w rejonie krasławskim, badania oparte na korpusie językowym prowadzone przez Aleksandrę Krawczyk-Wieczorek [2012], Oksanę Zakhutską [2015] czy Janusza Riegera [2014]. Wybiórcze stosowanie metod ilościowych widoczne jest też w wielu innych pracach poświęconych polszczyźnie kresowej.

To właśnie przy opisie języka Kresów północno-wschodnich wprowadzone zostało do językoznawstwa przez Kwirynę Handke [1986/1987] pojęcie regionalizmu frekwencyjnego. Zgodnie z jej definicją, są to:

te cechy językowe, które – choć znane również poza obszarem kresów północno-wschodnich – u pisarzy tego regionu pojawiają się znacznie częściej niż u pisarzy innych ziem polskich [Handke 1986/1987, 71].

Badaczka w sposób przekonujący pokazała, jak frekwencja danego zjawiska językowego może być narzędziem opisu zróżnicowania regionalnego. Dodać należy, że może to być – jak wynika z doświadczeń wielu badaczy – zarówno frekwencja *in plus*, jak i *in minus* w stosunku do języka ogólnego.

Zastrzec się wypada, że niniejszy artykuł nie wpisuje się w nurt statystyki językoznawczej, która wymaga innych narzędzi opisu. Są to badania frekwencji poszczególnych cech językowych na określonym korpusie tekstów, ale nie badania typowo statystyczne.

W artykule prezentuję taką koncepcję opisu gwar północnokresowych i ich zróżnicowania, która polega na wyborze w miarę jednorodnych językowo obszarów gwarowych, gęstej siatki punktów i prześledzeniu na dużym korpusie tekstów frekwencji wybranych ważnych cech językowych. Dzięki temu można uzyskać informacje, które dotyczą zarówno cech o wspólnej (podobnej) częstotliwości, jak i o frekwencji zróżnicowanej, o pewnych tendencjach w tym zakresie. Cechy zróżnicowane frekwencyjnie stanowią ważny wyznacznik mówiący o stratyfikacji badanych obszarów gwarowych.

## 2. PODSTAWA MATERIAŁOWA. KORPUS TEKSTÓW

Materiał badawczy stanowią nagrania swobodnych rozmów i wywiadów kierowanych zebrane w trakcie eksploracji terenowych w latach 2000–2001 i 2010–2011 na obozach dialektologicznych studentów polonistyki Uniwersytetu Wileńskiego prowadzonych pod kierunkiem moim

i prof. dr Krystyny Rutkowskiej z Centrum Polonistycznego w Wilnie. Łącznie nagrano 135 godzin wypowiedzi uzyskanych od ponad 200 informatorów.

Korpus tekstów<sup>1</sup> zestawiony na potrzeby badań frekwencyjnych obejmuje 200 stron komputeropisu – transkrypcji fonetycznej nagrań<sup>2</sup> i składa się z dwóch porównywalnych podkorpusów: po 100 stron tekstów z okolic Jeziorosów i Ignalina. Oba zawierają przetranskrybowane nagrania z 20 miejscowości, a więc łącznie z 40. Taka sama jest też liczba informatorów – po 25 z rejonu ignalińskiego i jezioroskiego, a zatem łącznie 50 z całego badanego terenu. Podkorpusy liczą odpowiednio: 58 619 słów (obszar ignaliński) i 58 827 słów (obszar jezioroski), tj. całość zawiera 117 446 wyrazów tekstowych.

W badaniach frekwencji cech językowych niezwykle istotną kwestią jest duży i odpowiednio zestawiony korpus tekstów (podstawa materiałowa), właściwy dobór wsi i informatorów oraz wytypowanie do badań reprezentatywnej listy zjawisk językowych. Ważne także, gdyby była podobna tematyka rozmów i podobna długość wypowiedzi. Warunki te nie zawsze mogły być spełnione, gdyż badane były obszary, które stosunkowo szybko ulegają dezintegracji, zwłaszcza jezioroski, zróżnicowany pokoleniowo co do znajomości polszczyzny. Staraliśmy się natomiast, by rozmowy oscylowały wokół pewnych zagadnień związanych z życiem dawniej i dziś, z pracą na wsi, z elementami kultury i obyczajowości wiejskiej, dawnym budownictwem, domem i jego wyposażeniem, zdrowiem i leczeniem się itp.

### **3. WYBÓR ZJAWISK JĘZYKOWYCH DO BADAŃ FREKWENCYJNYCH**

Do badań frekwencji wybrano zjawiska z zakresu fonetyki, fleksji, słowotwórstwa i składni. Przyjęto arbitralnie następującą zasadę: za zróżnicowane uznano te zjawiska w obu badanych pododmianach polszczyzny jeziorosko-ignalińskiej, między którymi różnica wyniosła co najmniej 20%. Jeśli różnica była mniejsza, uznano te cechy za zbliżone do siebie. W związku z tym badane zjawiska podzielono na dwie grupy:

- 1) o zbliżonej częstotliwości,
- 2) różnicujące frekwencyjnie oba warianty polszczyzny północnokresowej.

---

<sup>1</sup> Na potrzeby badań tekstowych zostało stworzone przez Krzysztofa Siudzińskiego oprogramowanie bazodanowe pracujące w technologii Web (potocznie „przeglądarkowej”). Program należy do rodziny oprogramowania o charakterze bazy danych i jest napisany w technologii Microsoft ASP.NET.

<sup>2</sup> Tekst został opracowany za pomocą systemu zapisowego ZRCola [http://ZRCola.zrc-sazu.si], stworzonym w Centrum Naukowo-Badawczym Akademii Nauk i Sztuki w Słowenii [http://www.zrc-sazu.si] przez Petera Weissa.

Zbadanie występowania tylko cech gwarowych nie daje jednak pełnego obrazu zróżnicowania i charakteru obu opisywanych odmian językowych oraz zróżnicowania idiolektalnego. Taki ogląd może dać dopiero analiza realizacji zarówno zgodnych z normą ogólnopolską, jak i kresowych. Przykładowo – dopiero uwzględnienie przy wymowie nieakcentowanego o wszystkich realizacji tej samogłoski w tekście daje właściwą perspektywę do oceny skali zjawisk gwarowych (tzw. akania i tzw. ukania wobec realizacji ogólnopolskich). Podobnie analiza idiolektów pod tym kątem pozwala uchwycić tendencję obecną w danej odmianie polszczyzny i jednocześnie ukazać duże zróżnicowanie idiolektalne uwarunkowane różnymi czynnikami. Porównanie proporcji procentowego udziału różnych sposobów wymowy może doprowadzić do interesujących wniosków.

Do ważnych cech różnicujących frekwencyjnie oba warianty polszczyzny: jezioroski (północny) i ignaliński (południowy) należy zaliczyć przede wszystkim zjawiska fonetyczne, takie jak: akanie, ukanie, mieszanie *u*, *v*, *y*, występowanie samogłoski *ě*, zachowanie lub redukcję geminat. Różnice między nimi na północy i południu są niekiedy znaczne (sięgają od ponad 30% do blisko 60%). Pozostałe cechy, różnicujące obie pododmiany – jezioroską i ignalińską, jak się wydaje, mają już drugorzędne znaczenie. Wymienić tu można jeszcze: realizację partykuły *czy* jako *c'i*; wtórne palatalizacje, formy 1. os. lp. czasu przeszłego (z zaimkiem osobowym w funkcji wykładnika osoby lub z końcówkami *-am/-em*, tj. tożsame z ogólnopolskimi) czy różnice w prefiksach czasownikowych.

#### 4. OPIS FREKWENCJI WYBRANYCH ZJAWISK JĘZYKOWYCH

Przeprowadzone badania zostaną przedstawione na przykładzie realizacji nieakcentowanego *o*, partykuły *czy* oraz form 1. os. lp. czasu przeszłego. W opisie starano się zasygnalizować pewne problemy, które mogą wpływać na uzyskiwane wyniki.

##### 4.1. Realizacja nieakcentowanej samogłoski *o*

Nieakcentowane samogłoski szeregu średniego mają w polszczyźnie północnokresowej niejednorodną wymowę. W pozycji nieakcentowanej podlegają one procesom fonetycznym, które prowadzą nierzadko do zmiany ich barwy (proces tzw. redukcji samogłosek nieakcentowanych). Na Litwie samogłoska nieakcentowana *o* może mieć wiele wariantów. Nieakcentowane *o* może być zatem realizowane jako:

- *o* jasne (jak w polszczyźnie ogólnej),
- *o* ścięśnione z mniejszym lub większym stopniem zwężenia oznaczanym w transkrypcji znakiem *ö* (bliższe *o*) lub *ü* (bliższe *u*), np. *zūstała s'a*,
- *u*, a zatem obserwuje się tu proces przejścia *o > u* (tzw. ukanie),

- *a* lub zbliżone do *a*, oznaczane niekiedy znakiem *a* (przejście  $o > a$  to tzw. akanie),
- czasami *ə* – samogłoska o trudnej do identyfikacji barwie.  
Wszystkie wymienione warianty wymowy nieakcentowanego *o* można sprowadzić do trzech zasadniczych typów, tj. do:
  - wymowy zasadniczo zgodnej z normami polszczyzny ogólnej (jako *o* lub nieznacznie ścieśnione *o*),
  - wymowy ukającej (przejście  $o > u$ , *u*),
  - wymowy akającej (przejście  $o > a$ , *a*).

Oba zjawiska gwarowe – akanie i ukanie – zostały dobrze poświadczone i udokumentowane w literaturze przedmiotu. Za najbardziej charakterystyczną cechę północnokresową uważa się akanie [zob. m.in. Kurzowa 1993; Grek-Pabisowa 2002], czyli przejście nieakcentowanego  $o > a$ , zarówno w pozycji przedakcentowej, por. np. z obszaru jezioroskiego i ignalińskiego: *atkroji*, *atkryva s'e* Bach.JP[24]; *apkraz'ony*, *adrab'ali*, *abejz'i s'a*, *atpruźnic'*, *ablatali*, *atpav'ec'*, *atkup'i*, *atruřsy*, *s'a admod'lon s'a* Gir.AP[18]; *argařista*, *abrucil*, *aparacyja*, *at řasu* Gak.WP[12]; *arařsy*, *agroz'e*, *advruc'ifřy* Gram.MK[26]; *adabraři*, *ad razu*, *atpracovujo*, *ałdał*, *v akopax*, *atpus'c'ıl*, *řpačřyl*, *řpačřali s'a*, *řd nas* Mej.JS[42]; *pakazac'*, *dav'eř'alam s'e*, *razmav'ař* Imb.WP[39]; *paskrob'a*, *pavali s'i*, *pałožyř*, *padvujny* Mag.MN[22]; *razvalil s'a*, *pabudovali s'a* Pruc.GS[26]; *pav'eř'al*, *daruv|nuj da tego* Pusz.SK[23]; jak i znacznie rzadziej poakcentowej, np. *mała možna*, *naprentka* Mag.MN[22]; *řystko ruvna* Stal.NG[25]; *ře tak řrařna*, *duřa tu domuf*, *v'adoma* Pruc.GS[26]; *řa byla k'edy*, *mocna stary* Pruc.ZS[21].

Realizacja nieakcentowanego *o* jako *u*, czyli tzw. ukanie, jest o wiele rzadsza na dawnych Kresach północno-wschodnich i zróżnicowana terytorialnie, uwarunkowana m.in. kontaktem z ukającymi gwarami litewskimi. Spośród polskich gwar na Litwie charakteryzuje głównie Kowieńszczyznę [zob. Karař 2002, 140–143], w niewielkim stopniu występuje na pozostałych terenach [zob. Rutkowska 2002]. W moich materiałach o wiele częściej występuje na obszarze jezioroskim niż ignalińskim, także w pozycji przed akcentem i po nim, por. np. *ugrody*, *utpov'eř'ec'*, *udabr'ali* Duk.AS[46]; *udrob'ilam*, *ugrody* Muk.JW[25], *baržu*, *kogu*, *goroncu*, *n'iřegu*, *jednegu*, *drug'egu*, *długu* Bach.JP[24]; *řřysku*, *duřu*, *jednegu*, Gir.AP[18]; *naukołu*, *dobregu*, *ř řegu*, Jez.JW[36]; *kunřona*, *pumogłam*, *kunřyla*, *ruboty*, *pumagał*, *xuroba*, Czepul.KS[23]; *ruř'icy*, *naukoło* Mag.MN[22].

W uwzględnionym korpusie tekstów z okolic Ignalina i Jeziorosów zbadano stosunek wymówień ogólnopolskich do gwarowych (kresowych), a więc uwzględniono nieakcentowane *o* wymawiane jako *o*, jako *u* (ukanie) i jako *a* (akanie). Dane liczbowe i procentowe przedstawiono w tabeli 1.

**Tabela 1. Realizacja nieakcentowanego o w gwarach obszaru jezioroskiego i ignalińskiego**

Obszar	Wymowa ogólnopolska o		Akanie (o > a)		Ukanie (o > u)		Razem	
	Liczba	[%]	Liczba	[%]	Liczba	[%]	Liczba	[%]
jezioroski	4484	73,9	690	11,4	892	14,7	6066	49,1
ignaliński	4730	75,1	1409	22,4	158	2,5	6297	50,9
Razem	9214	74,5	2099	17,0	1050	8,5	12363	100,0

Wnioski z analizy danych zamieszczonych w tabeli 1. można ująć w kilku punktach.

- 1) W korpusie tekstów z obu obszarów samogłoska o w pozycji nieakcentowanej wystąpiła 12 363 razy, przy czym podobnie pod względem ilościowym i procentowym w obu podkorpusach: polszczyzny jezioroskiej – 6066 razy i ignalińskiej – 6297 razy, a zatem jest to próba duża, wiarygodna, porównywalna, odpowiednia, by określić tendencje wymawianiowe.
- 2) Korpus poświadcza jako podstawową wymowę zgodną z normami polszczyzny ogólnej, tj. nieakcentowane o jest wymawiane jako o jasne. Ten typ wymowy obejmuje aż 74,5% wszystkich realizacji nieakcentowanego o, tj. 9214 wymówień.
- 3) Na obu obszarach udział wymowy tożsamej z ogólnopolską jest bardzo podobny – 73,9% w gwarach obszaru jezioroskiego (4 484) i 75,1% w gwarach obszaru ignalińskiego (4 730).
- 4) Wymowa gwarowa (kresowa) obejmuje jedną czwartą zbioru wymówień nieakcentowanej samogłoski o w całym korpusie, tj. 25,5% (w rejonie jezioroskim 26,1%, ignalińskim – 24,9%). Ani akanie, ani ukanie nie pojawia się zatem we wszystkich odpowiednich warunkach fonetycznych.
- 5) W całym korpusie akanie występuje w 17% przykładów realizacji nieakcentowanego o (2 099 przykładów), ukanie – 8,5% (1 050 poświadczeń takiej wymowy), ale udział tych cech w obu podkorpusach (przy uwzględnieniu wymowy ogólnopolskiej) wygląda inaczej na obu obszarach. W rejonie jezioroskim wymowa ukająca plasuje się na drugim miejscu po ogólnopolskiej – 14,7% (892 przykłady), a akająca jest rzadsza – 11,4% (690 przykładów), ale różnice między nimi nie są duże. W podkorpusie z rejonu ignalińskiego częstość typów wymowy gwarowej jest odwrotna: częściej występuje akanie – 22,4% (1 409 przykładów), bardzo rzadkie jest natomiast ukanie – 2,5% (158 wymówień nieakcentowanego o).
- 6) Różne są w tekstach z obu obszarów proporcje między akaniem a ukaniem, przy pominięciu realizacji ogólnopolskiej, a więc między

dwoma typami wymowy gwarowej (kresowej). W gwarach okolic Jeziorosów akanie obejmuje 38,7% wymowy gwarowej (690 przykładów), okolic Ignalina – 91,01% realizacji gwarowych (1 409 przykładów nieakcentowanego o). Z kolei ukanie charakteryzuje 61,3% nieakcentowanego o wymawianego na sposób kresowy (1 092 wymówień o) w tekstach z rejonu jezioroskiego i zaledwie 8,9% wymowy gwarowej w nagraniach z rejonu ignalińskiego (158 przykładów).

Widać zatem, że dopiero uwzględnienie w analizie wszystkich realizacji nieakcentowanej samogłoski o oraz proporcji między nimi daje pełny obraz zjawisk gwarowych – tzw. akania i ukania. Pokazuje również tendencję dominującą – wymowę tożsamą z ogólnopolską.

Wypada zatem nieco zmodyfikować wcześniejszą opinię o rzadkości akania i dominacji ukania na północy [Karaś 2004, 56–57]. Oba typy wymowy są tam częste. Różni się natomiast ta polszczyzna głównie zakresem ukania, w mniejszym stopniu – akania w stosunku do gwar polskich na obszarze ignalińskim. Potwierdza się spostrzeżenie I. Grek-Pabisowej co do skali akania, że nie jest to zjawisko tak powszechne, jak się sądzi. Na niewielkiej próbie materiałowej 20 stron tekstu badaczka obliczyła, iż 38% wyrazów zostało wymówionych z akaniem [Grek-Pabisowa 2002, 26]. Wyniki badań wykonanych na większej próbie materiałowej przedstawione wyżej pokazują, że zakres akania jest jeszcze mniejszy w stosunku do wymowy ogólnopolskiej.

W analizie uwzględniłam także zróżnicowanie idiolektalne, badając wszystkie typy realizacji nieakcentowanego o w języku 50 informatorów. Okazało się, że stopień nasilenia obu cech kresowych – tzw. akania i ukania – w poszczególnych idiolektach jest różny, choć można zauważyć pewne tendencje wspólne. W większości idiolektów na obszarze jezioroskim przeważa ukanie nad akaniem (por. np. Bach.JP[24] – 20,1% || 16,7%; Duk.AS[46] – 13,3% || 8,5%; Jez.JW[36] – 11,1% || 6,4%; Muk.JW[25] – 13,4% || 3,6%), choć nie aż tak znacznie, natomiast w polszczyźnie ignalińskiej dzieje się odwrotnie (por. np. Bej.IK[35] – 14,1% || 3,1%; Mej.JS[42] – 48,3% || 2,1%; Rej.WM[22] – 40,5% || 6,8%; Rem.AC[29] – 20,9% || 1,8%) i tu przewaga akania jest znacząca, ukanie natomiast występuje sporadycznie.

Nie oznacza to, że nie ma idiolektów, które wyróżniają się na tle całości. Zawsze są idiolekty, co najmniej jeden lub kilka, które charakteryzuje odmienny układ proporcji między poszczególnymi typami wymowy. I tak na obszarze jezioroskim w tym zakresie wyróżnia się język informaterek z Girsu (Gir.AP[18]), Maguci (Mag.MN[22]) i Szukiszek (Szuk.ZJ[23]), u których przeważa akanie (odpowiednio w idiolektach wymienionych osób: 40,9%, 44,9%, 32,9%) nad ukaniem (7,9%, 10,2%, 12,9%). Z kolei w rejonie ignalińskim odbiega od pozostałych jedynie idiolekt respondentki z Paciun (Pac.HS[25]), w którym przeważa ukanie (6,7%) nad akaniem (3,9%), przy czym wymowa gwarowa (zarówno ukająca, jak i akająca) jest rzadka w stosunku do ogólnopolskiej. Przewaga

wymowy gwarowej nad ogólnopolską widoczna jest u nielicznych informatorów z rejonu jezioroskiego (Grzeb.JN[31] – 26,7% || 73,3%; Mag. MN[22] – 44,9% || 55,1%) i ignalińskiego (Mej.JS[42] – 49,6% || 50,4%; Trykł.ZS[28] – 49,3% || 50,7%).

Wariantywność wymowy jest duża. Niekiedy nawet w tym samym idiolekcie można zaobserwować wahania wymowy (z ukaniem, akaniem i bez niego), także w tych samych lub pokrewnych wyrazach, np. *położyli / pułużyli; ogrodul / ugrody; została s'e / zůstala s'a; kambajny/ kombajny; do/ du/ dü* Czepul.KS[23]; *pastav'o/ postav'ic'; poz'ink'i/ pāz'inak; porusku/ / pa rusku; do kos'c'ola, do domu / da tej pałk'i, dā školy* Trycz.LT[32]; *po rusku / pa rusku; do domu / da kos'c'ola* Rej.WM[22].

Zastrzec się wypada, że na postać niektórych wyrazów z *u* zamiast *o* mogą mieć wpływ odpowiedniki wschodniosłowiańskie, np. wyraz *sobota* wymawiany jako *subota* można traktować nie tyle jako przejaw ukania, ile jako zapożyczenie, por. ros. *cyббoтa*. W tekstach z rejonu jezioroskiego odnotowano go 3 razy, dwa razy z *u* (*subota*) i raz z *o* (*sobota*), w nagraniach z okolic Ignalina wyraz pojawił się tylko w postaci z *u* 8 razy. Zasadniczo zatem nie wpłynął na dane ilościowe dotyczące przejścia nieakcentowanego *o > u*. W obliczeniach nie uwzględniono natomiast partykuły *nu*, która w takiej ukształtowanej pod wpływem wschodniosłowiańskim postaci jest używana w polszczyźnie na całym badanym terenie, por. ros., błr. *Hy*. W uwzględnionych nagraniach wystąpiła 1698 razy (970 z rejonu ignalińskiego i 728 z rejonu jezioroskiego).

#### 4.2. Postać partykuły / spójnika *czy*

Mniej istotną cechą, ale interesującą, jest postać partykuły / spójnika *czy*, która w badanych nagraniach pojawia się albo w postaci zgodnej ze stanem ogólnopolskim (*čy*), albo występuje w postaci *c'i*, ukształtowanej pod wpływem białoruskim (błr. *uі*). Jest to o tyle istotne, że może wskazywać na elementy białoruskie nawet w gwarach niemających obecnie bezpośredniego kontaktu z białoruszczyzną, jak się to dzieje np. na Kowieńszczyźnie, gdzie liczba elementów pochodzenia białoruskiego jest znaczna. Dane dotyczące wymowy *czy* przedstawiono w tabeli 2.

**Tabela 2. Występowanie partykuły *czy* w badanych pododmianach polszczyzny**

Obszar	čy	[%]	c'i	[%]	Razem
jezioroski	60	36,4    38,5	96	74,4    61,5	156
ignaliński	105	63,6    76,1	33	25,6    23,9	138
Razem	165	56,1	129	43,9	294

W tabeli podano w rubryce [%] dwie różne wartości procentowe; pierwsza dotyczy liczb podanych w pionie, a druga po znaku || – liczb w poziomie.



Interesujące jest to, że postać wyrazu *czy* ukształtowana na wzór białoruski przeważa nie w tekstach z okolic Mejszt, a więc pogranicza z Białorusią, gdzie można by się spodziewać, że będzie formą dominującą, lecz w gwarach jezioroskich (96 użyc), gdzie stanowi 74,4% wszystkich 129 przykładów tego typu wymowy (wobec 165 form w obu pododmianach badanej polszczyzny realizowanych jako *čy*). Warto zauważyć, że podobnie na Kowieńszczyźnie, a więc terenie oddalonym od pogranicza białorusko-polsko-litewskiego, przeważa również (choć w stopniu nieznacznym) forma o proveniencji białoruskiej [Karaś 2002, 357]. To zjawisko potwierdza tezę, iż liczba elementów o genezie białoruskiej w gwarach polskich na terenach położonych z dala od pogranicza białoruskiego, dziś bilingwalnych polsko-litewskich, jest znaczna.

Dominacja wymowy partykuły / spójnika *czy* zgodnej z normą ogólnopolską na obszarze ignalińskim, południowym (105 form, tj. 76,1% wszystkich przykładów użycia *czy* w tekstach z południa), może pozostać w związku z nauką pobieraną w szkołach polskich przed wojną i jeszcze kilkanaście lat po niej. To przypuszczenie potwierdza fakt, iż formę *czy* realizowaną na sposób białoruski zarejestrowano głównie w języku albo najstarszych informatorów prawie nieuczęszczających do szkoły, albo respondentów średniego pokolenia kształcących się już nie w języku polskim, głównie w samych wsiach nadgranicznych (tj. leżących tuż przy granicy z Białorusią), por.:

*c'i dobże/ c'i ne c'i ty curku b'eżyš/ c'i ty p'ińenzy b'eżyš c'i vasała/ c'i pogżep/ c'i tu tak pov'ečša/ c'i tu tak'e* Pusz.SK[23]; *c'i os'im c'i tam żyta* Trykł.WS[32]; *c'i ruźnaj pogôdaj c'i bżozova* Trykł.ZS[28]; *c'i tam tak vyčyščujo* Trycz.LT[32]; *c'i krup nazyvałi pšešty/ c'i zapšešty rok c'i da vujska pa polsku/ c'i pa rusku* Mej.JS[42]; *c'i kaźny budni z'eń* Szuł.NK[30]; *c'i ic' na robota/ c'i jak c'i ty maš čym žyc' c'i na długo* Szuł.JS[33]; *c'i na čšy* Rem.AC[29]; *jakaj kordłaj c'i co* Strył.KG[33]; *c'i to Litv'iny/ c'i B'ałarus'iny/ c'i tagže Polacy c'i dno ustavuji s'e c'i co jak apcyrk'lovac'* Strył.JG[34]; *čtery/ c'i p'enc'* Szmel.PL[19].

Podobnie jak przy realizacji nieakcentowanego *a*, tak i tu widać duże zróżnicowanie idiolektalne. W języku niektórych informatorów wyraz w ogóle nie wystąpił, więc nie wiadomo, jakie formy są im właściwe. Niektórzy z respondentów używali natomiast partykuły / spójnika *czy* w swoich wypowiedziach często, jeszcze inni rzadko czy sporadycznie. Dane dotyczące użycia badanego słowa w poszczególnych idiolektach z obu pododmian polszczyzny przedstawiono w tabeli 3.

**Tabela 3. Zróznicowanie idiolektalne użycia partykuły / spójnika czy w postaci zgodnej z ogólnopolską lub gwarowej**

Obszar jezioroski				Obszar ignaliński			
Idiolekt	Liczba ćy	Liczba c'i	Razem	Idiolekt	Liczba ćy	Liczba c'i	Razem
Bach.JP	2	0	2	Bej.IK	5	0	5
Duk.AS	2	4	6	Czep.BD	10	0	10
Gir.AP	5	27	32	Gaj.MK	0	0	0
Grzyb.JK	1	8	9	Gaj.SK	0	0	0
Imb.WP	1	2	3	Gak.WP	4	1	5
Jez.JW	2	11	13	Gram.MK	12	2	14
Mag.BP	1	0	1	Mej.JS	9	4	13
Mag.JK	1	1	2	Pac.HS	9	0	9
Mag.MN	4	21	25	Pruc.GS	2	0	2
Maz.SM	0	0	0	Pruc.ZS	0	0	0
Min.JJ	1	1	2	Pusz.SK	2	8	10
Czepul.KS	0	3	3	Rej.WM	0	0	0
Muk.JW	1	8	9	Rem.AC	9	1	10
Nar.MS	2	2	4	Śmil.EP	7	0	7
Now.WK	17	1	18	Strył.KG	2	0	2
Ows.AO	0	0	0	Strył.JG	0	6	6
Ows.MB	1	0	1	Szmel.PL	3	1	4
Piet.AW	4	0	4	Szuł.JS	2	4	6
Rom.RV	5	0	5	Szuł.NK	1	1	2
Smolw.AS	2	1	3	Trycz.LT	8	1	9
Stal.JG	2	2	4	Tryk.WS	5	2	7
Suw.HK	0	2	2	Tryk.ZS	1	2	3
Szaw.WJ	5	2	7	Und.HS	5	0	5
Szuk.HD	0	0	0	Weł.TS	5	0	5
Szuk.ZJ	1	0	1	Zyg.WT	4	0	4
Razem	60	96	156	Razem	105	33	138

Z powyższych danych wynika, że gwarowa postać partykuły / spójnika *czy* w dużym natężeniu charakteryzuje język kilku informatorów z rejonu jezioroskiego z miejscowości: Girsie, Magucie, Jeziorosy, Mukule, Grzybówka, a z rejonu ignalińskiego ze wsi Puszeki i Strylungi. Łącznie w tych pięciu idiolektach zarejestrowano 75 użyc *c'i* wobec 96 poświadczeń, tj. 78,1% wszystkich przykładów *c'i*, w rejonie jezioroskim. W wypowiedziach 3 informatorów (Mazurki, Owsły, Szukiszki) w ogóle nie pojawił się ten wyraz, a w sześciu kolejnych nie odnotowano *c'i*, jedynie *czy*. Tak więc pozostałe 21 poświadczeń *c'i* (21,9%) pochodzi z 11 idiolektów. Łącznie partykułę (spójnik) *c'i* ukształtowaną na wzór białoruski zarejestrowano w 16 idiolektach reprezentujących pododmianę jezioroską i w 12 z obszaru ignalińskiego, ale w znacznie mniejszym nasileniu. Okazuje się zatem, że uwzględnienie idiolektów mocno nasyconych danym zjawiskiem językowym wyraźnie wpływa na jego obraz. Wybór innych idiolektów do analizy lub dłuższych tekstów informatora, dla którego jest to cecha charakterystyczna, mogłoby dać nieco inne wyniki. Przykładowo – w rejonie jezioroskim w dużym natężeniu partykuła / spójnik *c'i* występuje w idiolektcie Mag.MN[22] (informatorki z Maguci). W podkorpusie tekstów uwzględnionych w analizie próbka jej języka liczy 7 stron i zawiera 21 użyc *c'i* i 4 *čy*. Po zanalizowaniu całej jej wypowiedzi (19 stron) okazało się, że zawiera aż 69 przykładów *c'i* i 7 użyc *čy*. Uwzględnienie całości tekstu wpłynęłoby zatem w znaczący sposób na określenie procentowego stosunku użyc *c'i* i *čy* w rejonie jezioroskim. W wypadku zjawisk rzadkich obliczenia częstości użycia w dużym stopniu zależą więc od podstawy materiałowej, która winna być tak skonstruowana, by móc formułować wiarygodne wnioski. Z drugiej jednak strony odrzucanie w badaniach takich idiolektów zafałszowałoby obraz tej terytorialnej odmiany języka. Trudno bowiem dobierać do badań tylko tzw. przeciętne, typowe dla danego wariantu lokalnego próbki tekstów. Przeciwnie o specyfice tego języka decydują zarówno idiolekty „zbliżone” do średniej, jak i od niej odbiegające.

### 4.3. Formy 1. os. lp. czasu przeszłego

Badane odmiany polszczyzny jezioroskiej i ignalińskiej różnicuje frekwencja form 1. os. lp. czasu przeszłego – analitycznych, tj. z zaimkiem osobowym w funkcji wykładnika osoby (typu *ja chodziła*) i syntetycznych, tożsamy z ogólnopolskimi (tj. z końcówkami *-am/-em*). Formy analityczne charakteryzują współczesne gwary polskie na większości terytorium dawnych Kresów północnych, zwłaszcza na Wileńszczyźnie [Dwilewicz 1997, 54; Karaś 1999a, 82], na Kowieńszczyźnie są natomiast prawie nieznane [Karaś 2002, 221].

Oba typy form występują w polszczyźnie zarówno na obszarze jezioroskim, na północy (np. *ja pośla*; *ja kunčyla* Czepul.KS[23]; *ja naučyla*

Jez.JW[36]; *ńic ja ńe v'ez'ala; ja vylazła; / ja ńa xoz'ila* Mag.MN[22]); jak i na obszarze ignalińskim, na południu (np. *ja sam sm'al s'a; ja v'iz'al; ja rāzum'al* Mej.JS[42]; *ja tak starała s'e* Pruc.GS[26]; *ja tak pov'ez'ala; ja mys'tala; ja pājexala* Pusz.SK[23]; *ja xoz'ila; ja i osłab'ala; ja stanela; ja ješče vyšla na peńs'ija* Rej.WM[22]; *ja to juš ńe ńosta; ja słyšala; ja pšy-zapomńala* Rem.AC[29]; *ja pšyjmoval; ja tedy był* Strył.JG[34]), ale różnice w ich częstotliwości w obu odmianach są znaczne. Dane ilościowe i procentowe dotyczące form 1. os. lp. czasu przeszłego przedstawiono w tabeli 4.

**Tabela 4. Formy 1. os. lp. czasu przeszłego – syntetyczne (z końcówką -am/-em) lub analityczne (z zaimkiem osobowym w funkcji wykładnika osoby) w badanych odmianach polszczyzny**

Typ końcówki	Obszar jeziorski		Obszar ignaliński		Razem	
	Liczba	[%]	Liczba	[%]	Liczba	[%]
końcówka -am/-em	249	93,6    68,6	114	43,7    31,4	363	68,9
zaimek osobowy + imiesłów	17	6,4    10,4	147	56,3    89,6	164	31,1
Razem	266	50,5	261	49,5	527	100

W tabeli podano w rubryce [%] dwie różne wartości procentowe; pierwsza dotyczy liczb podanych w pionie, a druga po znaku || – liczb w poziomie.

W tekstach nagrań pochodzących z obu odmian polszczyzny: jeziorskiej i ignalińskiej zarejestrowano prawie identyczną liczbę przykładów użyc form 1. os. lp. czasu przeszłego: 266 na północy i 261 na południu, ale stosunek między formami syntetycznymi a analitycznymi jest zupełnie odmienny. Dane zawarte w tabeli wskazują jednoznacznie na powszechność form 1. os. lp. czasu przeszłego zgodnych z normą języka ogólnopolskiego (z końcówkami -am/-em) na północy (249 przykładów, czyli 93,6%) i rozkład prawie na połowę form tożsamy z ogólnopolskimi i form kresowych – analitycznych z zaimkiem osobowym w funkcji wykładnika osoby na południu (114 form syntetycznych do 147 analitycznych, czyli ich udział procentowy wynosi odpowiednio 43,7% i 56,3%). Nie ma zatem wyraźnej dominacji jednego z dwóch typów form 1. os. lp. czasu przeszłego w części południowej badanego obszaru – ignalińskiej, choć można zaobserwować stosunkowo jeszcze niewielką przewagę form analitycznych nad syntetycznymi. Jeszcze raz zatem potwierdza się, jak ważne jest badanie wszystkich realizacji danej cechy, także ogólnopolskich.

## 5. WNIOSKI

Opis wybranych zjawisk dobrze ilustruje tezę o roli badań nad frekwencją cech kresowych. Duże różnice we frekwencji danych zjawisk wpływają na charakter polszczyzny na danym obszarze, są jednym z ważnych wyznaczników zróżnicowania terytorialnego polszczyzny północnokresowej na Litwie.

Z powyższej analizy wynika, iż by uzyskać odpowiednie dane frekwencyjne do porównania obu pododmian polszczyzny na obszarze jezioroskim i ignalińskim należy:

- uwzględnić w badaniach taką samą liczbę informatorów i miejscowości;
- stworzyć porównywalne podkorpusy tekstów z obu obszarów, zrównoważone, a więc zawierające podobne co do długości próbki tekstów języka każdego informatora (najlepiej o zbliżonej liczbie wyrazów tekstowych);
- jasno określić zasady i kryteria obliczania frekwencji określonych zjawisk;
- badać nie tylko liczbę wystąpień danego zjawiska (np. ukania), ale także ich stosunek do innych realizacji, np. w odniesieniu ukania do innych realizacji nieakcentowanego *o*; tj. jako *a* (tzw. akanie, tj. przejście  $o > a$ );
- badać nie tylko polszczyznę obu rejonów jako pewną całość, ale też zwracać uwagę na różnice idiolektalne;
- badać nie tylko formy gwarowe, ale także realizacje tożsame z ogólnopolskimi, ustalać proporcje między wymową gwarową a ogólnopolską, zjawiskami o charakterze kresowym i standardowym (ogólnopolskim).

### Bibliografia

- L. Bednarczuk, 2010, *Językowy obraz Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Kraków.
- W. Doroszewski, 1934, *Mowa mieszkańców wsi Starożreby*, „Prace Filologiczne” XVI, s. 249–278.
- B. Dwilewicz, 1997, *Język mieszkańców wsi Bujwidze na Wileńszczyźnie*, Warszawa.
- I. Grek-Pabisowa, 2002, *Współczesne gwary na Litwie i Białorusi. Fonetyka*, Warszawa.
- K. Handke, 1986/87, *O regionalizmie frekwencyjnym*, „Studia Polonistyczne” t. 14/15, Poznań, s. 71–76.
- M. Jankowiak, 2009, *Gwary białoruskie na Łotwie w rejonie kraśtawskim. Studium socjolingwistyczne*, Warszawa.
- M. Jankowiak, 2016, *Współczesne gwary białoruskie na wschodniej Litwie (rejon ignaliński i święciański)*, „Slavistica Vilnensis” 61, s. 81–105.
- H. Karaś, 2002, *Gwary polskie na Kowieńszczyźnie*, Warszawa–Puńsk.
- H. Karaś, 2004, *O polszczyźnie wokół Jeziorosów na Litwie* [w:] J. Rieger (red.), *Studia nad polszczyzną kresową*, t. XI, Warszawa, s. 35–72.

- H. Karas, 2009, *Polszczyzna okolic Jeziorosów jako wariant terytorialny języka polskiego na Litwie* [w:] E. Dziegiel, A. Zielińska (red.), *Polszczyzna za granicą jako język mniejszości i języki mniejszościowe w Polsce*, Warszawa, s. 25–46.
- H. Karas, 2013a, *O badaniach sytuacji i stanu polszczyzny na Litwie na pograniczu litewsko-lotewsko-białoruskim*, „Prace Filologiczne” LXIV, cz. 1, s. 111–127.
- H. Karas, 2013b, *Uwagi o leksyce polszczyzny na Litwie na pograniczu litewsko-lotewsko-białoruskim*, „Acta Baltico-Slavica” t. 37, s. 359–382.
- H. Karas, 2017, *Język polski pogranicza litewsko-lotewsko-białoruskiego w świetle frekwencji cech językowych*, Warszawa 2017.
- V. Kardelis, 2016, *Języki i ich funkcjonowanie na terenie Litwy Wschodniej* [w:] K. Rutkowska (red.), *Gwary polskie na Litwie. Przewodnik multimedialny po gwarach polskich na Litwie*, <http://www.lenkutarmes.ff.vu.lt/apie/straipsniai>
- J. Kaś, 1986, *Metody statystyczne w badaniach dialektologicznych*, „Acta Universitatis Lodzianensis”, Folia Linguistica 12, Łódź 1986, s. 117–123.
- A. Krawczyk-Wieczorek, 2012, *O zróżnicowaniu leksykalnym w wypowiedziach mieszkańców jednej wsi (na materiale z Maćkowiec na Podolu)*, *Język Polski Dawnych Kresów Wschodnich*, t. V, s. 177–186.
- W. Kupiszewski, 2002, *Jeszcze o metodzie statystycznej Witolda Doroszewskiego* [w:] J. Okoniowa, B. Dunaj (red.), *Studia Dialektologiczne II*, Kraków, s. 67–72.
- Z. Kurzowa, 1993, *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w.*, Warszawa–Kraków.
- T. Lewaszkiwicz, 2017, *Język powojennych przesiedleńców z Nowogródka i okolicy*, Poznań.
- J. Rieger, 2014, *Słownictwo polszczyzny gwarowej na Braślawszczyźnie*, Warszawa.
- K. Rutkowska, 2002, *Ukanie w gwarach polskich na Litwie* [w:] J. Rieger (red.), *Język mniejszości w otoczeniu obcym*, Warszawa, s. 77–86.
- K. Rutkowska, 2013, *Interferencje litewskie i wschodniosłowiańskie w gwarach polskich na obszarze ignalińskim na Litwie*, „Prace Filologiczne”, LXIV, s. 303–318.
- K. Rutkowska, 2015, *Lituanizmy w gwarach polskich pogranicza litewsko-lotewsko-białoruskiego* [w:] B. Falińska, H. Karas (red.), *Studia Gwaroznawcze 2*, Łomża, s. 155–169.
- E. Smułkowa, 1984/2002, *Frekwencja tekstowa białoruskich typów akcentuacyjnych rzeczowników. (Na podstawie próbek tekstów gwarowych z okolicy Witebska i Sokółki)* [w:] *Białoruś i pogranicza. Studia o języku i społeczeństwie*, Warszawa 2002, s. 69–84 [przedruk z 1984 r.].
- H. Turska, 1939/1995, *O powstaniu polskich obszarów językowych na Wileńszczyźnie*, opr. V. Čekmonas, Vilnius.
- O. Zakhutska, 2015, *Polszczyzna drobnoszlacheckiej wsi Siaberka na Wołyniu. Słownictwo*, Warszawa.

### Informatorzy

- Bach.JP[24] – kobieta, ur. w 1924 r. w Bachmatach i tam mieszka, lit. Bachmatai – pol. Bachmaty, rejon jezioroski.
- Bej.IK[35] – kobieta, ur. w 1935 r. w pobliskich Lalupach, mieszka w Bejkielach, lit. Baikeliai – pol. Bejkiele, gmina daugieliska, rejon ignaliński.

- Bort.HC[35] – kobieta ur. w 1935 r. w Bortkiszkach i tam mieszka, lit. Bartkiškė – pol. Bortkiszki, rejon jezioroski.
- Czepul.KS[23] – kobieta, ur. w 1923 r., mieszka w Czepuliskach, lit. Čepuliškiai – pol. Czepuliszki, rejon jezioroski.
- Duk.AS[46] – mężczyzna, ur. w 1946 r. w Dukiszkach i tam mieszka, lit. Dukiškės – pol. Dukiszki, rejon jezioroski.
- Gak.WP[12] – kobieta, ur. w 1912 r. w Gakianach i tam całe życie mieszkała, lit. Gakėnai – pol. Gakiany, rejon ignaliński.
- Gir.AP[18] – kobieta, ur. w 1918 r., mieszka w Girsjach, lit. Girsiai – pol. Girsie, rejon jezioroski.
- Gram.MK[26] – kobieta ur. w 1926 r. w Szulanach, mieszka w Gramontyszkach, lit. Gramantiškė – pol. Gramontyszki (tak w wykazach przedwojennych) / Gramonciszki (wersja polska nazwy podana przez informatorów), gmina rymszańska, rejon ignaliński.
- Grzeb.JN[31] – kobieta, ur. w 1931 r. w Grzebieniskach i tam mieszka, lit. Grebeniškės – pol. Grzebieniszki, rejon jezioroski.
- Jez.JW[36] – kobieta, ur. w 1936 r. w Dukiszkach (ok. 4 km od Jeziorosów), mieszka w Jeziorosach, lit. Zarasai – pol. Jeziorosy, rejon jezioroski.
- Mag.MN[22] – kobieta, ur. w 1922 r. w Galiniszkach, mieszka w Maguciach, lit. Magučiai – pol. Magucie, rejon jezioroski.
- Mej.JS[42] – mężczyzna, ur. w 1942 r. w Boguszyszkach, mąż informatorki Mej.AS[44], mieszka od 1950 roku w Mejsztach, lit. Meikštai – pol. Mejszty, rejon ignaliński.
- Muk.JW[25] – kobieta, ur. w 1925 r. we wsi Łeki, mieszka w Mukulach, lit. Mukuliai – pol. Mukule, rejon jezioroski.
- Pac.HS[25] – kobieta, ur. w 1925 r. w Paciunach, mieszka w tej wsi całe życie, lit. Pociūnai – pol. Paciuny, rejon ignaliński.
- Pruc.GS[26] – kobieta, ur. w 1926 r., żona informatora Pruc.ZS[21], mieszka w Pruciach, lit. Prūčiai – pol. Prucie, rejon ignaliński.
- Pruc.ZS[21] – mężczyzna, ur. w 1921 r. w Leningradzie, został jako niemowlę przywieziony do Pruci, mieszka tu całe życie, lit. Prūčiai – pol. Prucie, rejon ignaliński, mąż informatorki Pruc.GS[26].
- Pusz.SK[23] – kobieta, ur. w 1923 we wsi Wojciszki położonej 1,5 km od Puszek, w latach 60. XX w. przeniosła się do Puszek i tu mieszka, lit. Pūškos – pol. Puszki, rejon ignaliński.
- Rej.WM[22] – kobieta, ur. w 1922 r. w pobliskich Bejkielach, od zamażpójścia mieszka w Rejbeniach, lit. Raibeniai – pol. Rejbenie, gmina Nowe Daugieliszki, rejon ignaliński.
- Rem.AC[29] – kobieta, ur. w 1929 r. w pobliskiej wsi Janowo, po wyjściu za mąż w 1958 roku zamieszkała w Remejkach, lit. Rameikos – pol. Remejki, rejon ignaliński.
- Strył.JG[34] – mężczyzna, ur. w 1934 r. w Strylungach i tam mieszka, mąż informatorki Strył.KG[33], lit. Strilungiai – pol. Strylungi, rejon ignaliński.
- Strył.KG[33] – kobieta, ur. w 1933 r. we wsi Gierwieniszki, od 1965 r. mieszka w Strylungach, żona informatora Strył.JG[34], lit. Strilungiai – pol. Strylungi, rejon ignaliński.
- Szmel.PL[19] – kobieta, ur. w 1919 r. w pobliskich Bieniaszach (wieś opuszczona, nikt już tam nie mieszka), od 1940 r. mieszka w Szmelach, lit. Smėliai – pol. Szmele, rejon ignaliński.

- Trycz.LT[32] – kobieta, ur. w 1932 r., mieszka w Tryczunach, lit. Tryčiūnai – pol. Tryczuny (inna wersja nazwy: Traczuny), rejon ignaliński.
- Trykl.WS[32] – kobieta, ur. w 1932 r., żona informatora Trykl.ZS[28], mieszka w Tryklaciszkach, lit. Triklotiškė – pol. Tryklaciszki, rejon ignaliński.
- Trykl.ZS[28] – mężczyzna, ur. w 1928 r., pracował całe życie jako stolarz, mąż informatorki Trykl.WS[32], mieszka w Tryklaciszkach, lit. Triklotiškė – pol. Tryklaciszki, rejon ignaliński.

***Frequency as one of the determinants of diversification  
of the Polish language in Lithuania  
(on the example of the dialects of the areas of Ignalina and Zarasai)***

Summary

The aim of this paper is to present the issues related to examining the frequency of linguistic characteristics as one of important determinants constituting a given language variant. The significance of the frequency of linguistic phenomena as a factor differentiating the north borderland Polish language in Lithuania is discussed on the example of Polish dialects used in the areas of Ignalina and Zarasai. This region, which is a narrow strip running along the Lithuanian-Belarusian and Lithuanian-Latvian borders, considered the third most dense Polish-speaking area in Lithuania, constitutes only a part of the former Polish enclave, which is currently divided between three countries: Lithuania, Latvia and Belarus. The issues are presented on the example of the realisation of unstressed *o*, particle *czy* and forms of the 1<sup>st</sup> person singular of the past tense. The basis for the analysis was the text corpus containing 117,446 textual words (ca. 200 pages of a computer script of the recordings of 50 informers from 40 locations from the periods 2000-2001 and 2010-2011).

Trans. Monika Czarnecka